Ana dilimizdə istedadlı uşaq ədəbiyyatı xadimi güneyli Səməd Behrəngi...

Çox az adam tapılar ki, "Balaca qara balıq" hekayəsini oxumasın, onun təsiri altına düşməsin, bunu yazan yazıçının taleyi ilə maraqlanmasın. "Balaca qara balıq" kitabının müəllifi kimdir? Bu əsərin və digər yaddaqalan, gözəl əsərlərin müəllifi Güney Azərbaycan ədəbiyyatının, ana dilli nəsrimizin, uşaq ədəbiyyatımızın ölməz yazarı müəllim, tərcüməçi, nasir, publisist, həm də Güney Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının banisi Səməd Behrəngidir.

Bir sıra tədqiqatçılar S.Behrəngini ümum İran uşaq ədəbiyyatının yaradıcısı hesab edir. O taylı, bu taylı Azərbaycanın görkəmli uşaq yazıçısı Səməd Behrəngi uşaqlar üçün bir-birindən maraqlı əsərlər yazıb, amma onu biz daha "Balaca qara balıq" kitabı ilə tanımışıq.

Səməd Behrəngi 1939-cu il iyun ayının 24-də Cənubi Azərbaycanın Təbriz şəhərində, fəhlə ailəsində anadan olub. Məlumatlara görə, ibtidai təhsilini "Tərbiyyət" məktəbində alıb, sonra Təbriz Pedaqoji Texnikumunda təhsilini davam etdirib. Tələbəlik illərində "Xəndə" (Gülüş) adlı həftəlik divar qəzeti buraxıb. İlk ədəbi tənqidi və satirik qələm təcrübələrini də bu dövrdə yazıb.

Əmək fəaliyyətinə Azərşəhr (Tufarqan) mahalının Mamağan, Gögan ibtidai məktəblərində müəllim kimi başlayıb. Təbriz Universitetinin filologiya fakültəsinin ingilis dili şöbəsində təhsil alıb (1956-1961). 1957-ci ildən etibarən kənd məktəblərində dərs deyib, kitabları ilə yanaşı çox sayda pedaqoji məqalələr və inşalar yazıb.

Məlumatlara görə, dostu Bəhruz Dehqani ilə birlikdə Azərbaycan türkləri yaşayan kəndləri gəzib Azərbaycan folkloruna aid nümunələri toplayıb. Daha sonra Əhməd Şamlı, Füruğ Fərruxzad kimi müəlliflərin əsərlərini Azərbaycan türkcəsinə çevirib. Eyni zamanda fars dilindən doğma dilə çevirdiyi tərcümələri dövri mətbuatda çıxıb.

Tədqiqatçılar qeyd edirlər ki, ilk hekayələri "Adət", "Binam" 1959-cu ildə dərc olunub. Bundan sonra "Ulduz və qarğalar", "Çuğundursatan oğlan", "Balaca qara balıq" və b. hekayə və nağıllarını yazıb (1967-1969). Maraqla qarşılanan hekayələrindən olan "Balaca qara balıq" azadlığa həsr olunub.

Güneydəki soydaşlarımızın dili, ana dilində təhsili, azadlığı uğurunda mücadilə verən böyük Azərbaycan yazıçısı Səməd Behrənginin taleyi çox acınacaqlı olub, ömrü faciə ilə başa çatıb...

Qeyd edilənə görə, uşaqlar üçün yazdığı əsərləri daha çox sosial problemləri, cəmiyyətdəki haqsızlıqları qabartdığı üçün şah rejimi tərəfindən qadağan edilmişdi.

İtaliyanın Bolonya şəhərində keçirilən Uşaq Kitabları Müsabiqəsində qızıl medala layiq görülüb, kitabları italyan, fransız, ingilis, türk dillərində nəşr edilib. Həmkarları onu "Azərbaycan kəndlilərinin canlı dili", "Milli mədəniyyətin oyaq vicdanı", "Xalqa üz tutan", "Səyyar müəllim" adlandırıblar.

Bakıda "Məhəbbət nağılı" (1987) adı ilə seçilmiş əsərləri kütləvi tirajla buraxılıb.

Tədqiqatçılar vurğulayır ki, ona qədər uşaq ədəbiyyatına aid kitablar yazan olsa belə İran ədəbiyyatçıları qəbul edirlər ki, Səməd Behrəngi İranda uşaq ədəbiyyatının qurucusudur.

Səməd Behrəngi Güneyli soydaşlarımızın səsini, dilini, ədəbiyyatını yaydığı üçün şah rejimi tərəfindən çox ağır bəlalara düçar edilib.

Məlumatlara görə, Səməd Behrəngi 1967-ci il avqustun 31-da İranda Xumarlı yaşayış məntəqəsi yaxınlığında Araz çayında müəmmalı şəraitdə boğulub. Son dövrlər üzə çıxan məlumatlara görə, onun qətlinə məhz İran şahı fərman verib.

Azərbaycanın şair oğlu Əhməd Cəmil Behrənginin faciəli ölümünə yazdığı şeirində deyir:

Sənmi gücsüz idin, Arazmı dərin?
Dərdi nə böyükmüş o sahillərin!
Dözdün zillətinə ağır illərin!
Alnında gəncliyin ümid çələngi,
Qəlbində arzular... Səməd Behrəngi!

Səməd Behrəngi Cənubda xalqımızın azadlıq səsinə çevirildi və onun səsindən, nərəsindən, əsərlərinin gücündən şah rejimi qorxuya düşdü, əndişələndi. Rejimin düşməni elan edildiyi üçün Behrəngiyə ölüm hökmü kəsildi, amma bunu xalqdan qorxub gizli həyata keçirdilər.

Araz, Araz Xan Araz,
Evimi yıxan Araz-

deyə oxuyan soydaşlarımız Behrənginin dərdinə ağlayırdı.

Mətbuatda qeyd edilir ki, Səməd Behrəngi hec? bir siyasi təs?kilata bag?lı olmayıb, amma fikir dostları, əqidə yoldas?ları Bəhruz Dehqani, Əlirza Nabdil, Mənaf Fələki, Kazım Səadəti, Əs?rəf Dehqani və bas?qaları, o, Arazda bog?ulandan iki il sonra I?ranın "Xalq Fədailəri" təs?kilatını yaradıb və silahlı mu?barizəyə qalxıblar. - Behrənginin yazdıg?ı "Balaca qara balıq" əsəri həm də I?ran inqilabının manifesti hesab edilir.

Bu gün də soydaşlarımız S.Behrənginin xatirəsini yaşatmaq üçün müxtəlif işlər görür.

Qeyd edilənə görə, 2014-cü ildə Azərbaycanda "Səməd Behrəngi ədəbi mükafatı" təsis edilib. Mükafatı Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə Dövlət Diaspor Komitəsinin ortaq saytı olan litdiaspora.az ədəbi portalı təsis edib.

Mükafat Bütöv Azərbaycan ideologiyası, Güney və Quzey arası əlaqələrin inkişaf etdirilməsi yönündə həyata keçirilir.

14 mart 2019-cu il tarixində Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və Mədəniyyət Nazirliyinin dəstəyi ilə Rəşid Behbudov adına Dövlət Mahnı Teatrında Səməd Behrənginin 80 illiyinə həsr edilmiş tədbir keçirilib.

Güney Azərbaycanda milli mədəniyyətin, ana dilimizin oyaq vicdanı sayılan S.Behrəngi ilə bağlı anası Sara xanımın mətbuatda dərc edilən xatirələrində yazılır. "Yadımdadır, Səməd du?nyaya gələndən bir gu?n o?ncə onun atası is?dən c?ıxarıldı. O, yenə də ərbabla dalas?mıs?dı. O, sahibkara boyun əymək istəmirdi. Mən ona deyirdim, filankəs bir is? yerində 4 ildir is?ləyir, ancaq hec? vaxt ərbabla dalas?mayıb, sən isə il qurtarmamıs? is?dən c?ıxarılırsan. O isə cavabında deyirdi: Mən bas?qaları kimi ərbaba yaltaqlana bilmərəm; kimlərdənsə casusluq etməyi bacarmıram. Elə dalas?mag?ımız da buna go?rədir".

Təbrizin İmamiyyə qəbiristanlığında dəfn edilən yazıçının ölümündən sonra xatirəsinə şeirlər yazılıb musiqilər bəstələnib. Dostu Əlirza Nabdil Oxtay onun ölümündən sonra "Səməd könlümdədir" şeirini yazır daha sonra isə bu şeirə musiqi bəstələnir.

Səməd Behrəngi təkcə Əlirza Nabdil Oxtayın deyil, bütöv Azərbaycanın, bütün azərbaycanlıların könlündədir. Bu gün də onun əsərləri Güney Azərbaycan xalqının azadlıq manifestinə çevirilib... Azadlıq aşiqləri isə heç zaman ölmür, yaşayır, könüllərdə əbədi olaraq diri qalır. Səməd İzzət oğlu Behrəngi kimi...

Araz, səndən kim keçdi,
Kim qərq oldu, kim keçdi,
Fələk, gəl sabit eylə,
Hansı günüm xoş keçdi!

Xalqın ürəyini ovub-ovxalayan bu bayatının S.Behrənginin ölümünə bir ağı olduğu da söylənilir.

İradə SARIYEVA